

Uj magyarság az erdélyi városokban

A román és magyar társadalomkutatók egyránt felfigyeltek már arra a jelenségre, hogy az ipari fejlődésnek indult erdélyi szász városokban egy-egy nagyobb tért hódít a bevándorló román és magyar falusi népelem. Segesvár, Medgyes, Nagyszeben, Brassó sűrű rajokban fogadja be a környező falvak román emberfeleslegét s az elmúlt két évtized alatt keletkeztek e városok jellegzetes székely negyedei is. Erdély lakosságának ez az átcsoportosulása új feladatok elé állítja magyar közéletünket. Kultúránk megőrzése és fejlesztése szempontjából nem lehet számunkra érdektelen népünk egy-egy új szálláshelye, mint amilyen a nagyszebeni Lazaret-székelytelep, vagy Brassóban az egyszerűen Külvárosnak nevezett rész. Az a folyamat, melyben a Csikból, Udvarhelyből, Háromszékből beszármazott új városi magyarság népi energiái városi közéletünk új hatótényezőivé alakulnak át, sajátos kultúrtörténeti lehetőségeket rejt magában.

Ezekről a nagyméretű népmozgásokról, melyek hovatovább a magyarság új területi és társadalmi elhelyezkedését idézik elő s merőben új nemzetképet alakítanak ki a jövő elfogulatlan kutatói számára, a széles közvélemény csak egy-egy elvétett, tisztavirágéletű újságcikkből értesül. Nemrég egy bánági magyar napilap hasábjairól vetődött fény egy ilyen kevésbé ismert s ma még közéletünkben alig értékelt magyar demográfiai jelensége. A lap riportázt közölt Lugos nemzetiségi viszonyairól s a cikkíró arra a különös felfedezésre jutott, hogy a krassószörényi románság tengerébe zárt kis városkában a magyar kisebbség ma is megtartotta azt a számarányt, amit a magyar uralom alatt képviselt a város német és román lakosságával szemben, holott az államfordulat utáni repatriálások csaknem megtizedelték a lugosi magyarságot s a magyar tisztviselőosztály jelentékeny része eltűnt a városból.

Kik őrzik meg itt a magyarságot? A cikkíró a környékbeli kisajátított magyar telepesföldekre utal: „A megmaradt négy-öt holdon a legkisebb család sem tud megélni s amint a fiú felcseperedik, bekerül a városba szolgának vagy napszámosnak. Ezeknek a Lugos melletti magyar telepesközségeknek a lakossága szolgáltatja ilyen módon Lugos városának új magyar lakosságát, ezek az elproletarizált magyar földművesek hagyják ott őseiknek évszázadokon keresztül űzött foglalkozását, hogy megismerkedjenek a városi lakosság munka után — sokszor hiába — törtető nyomorúságával.“ A magyar középosztály romlása, mely a ma-

gyar földbirtokos-nemesség múlt századbeli bomlásához és elenyésztéséhez hasonlatos, itt nem járt tehát együtt a magyarság kihalásával, pedig jól jegyezzük meg, hogy ez a középosztály volt itt az az elem, mely a magyarságot egyedül képviselte. A lugosi magyarság számarányát s a magyar nyelvet a teljes elsorvadástól a városka gyöngye telepesmagyar hátvidékéről felszivargó proletárság menti meg.

A magyar nemesség behúzódása vidékről a városokba az úrbéri terhek eltörlése s a jobbágyszabadtítás után mindazokban a falvakban, ahol a jobbágyság szláv, vagy román volt, a magyarság eltűnését vonta maga után. A magyar polgáriasodás ellentmondásai éppen itt ütözköztek ki a legjellegzetesebben. Szabó Ervin idézi az 1848-iki pesti országgyűlés egyik felvidéki képviselőjének jellemző felkiáltását a Ház forró karácsonyi vitái közepette: „Nálunk azon elem, mely egyedül volt a magyarok képviselője, koldusmódra lesz kénytelen kiköltözni, pedig ha van érdem a házában, úgy az a felvidéken azon elemé, melyből most is vannak a magyar haza szabadsága mellett bátor harcosok.” A magyarság természetesen a polgáriasodás folyamán tízszerezsen behozta ezt a falusi térvesztést a közigazgatási helyeken, vasúti csomópontokon s a városokban kialakuló magyar középosztállyal, mely nemzetiségi vidékeken is a lassabban polgáriasodó szláv és román elem fölé kerekedett. Most ez a középosztály tűnik le az utódállamokban, átadva helyét a románság és szlávtság gyorsütemű utópolgáriasodása folyamán kifejlődött új uralmi középosztálynak. Egyszerű szociográfiai séma szerint most a régi középosztály kivándorlásával, elnemzetietlenedésével s kihalásával együtt a magyarságnak is el kellene tűnnie mindazokon a helyeken, ahol mindmáig csupán ez a réteg volt magyar s a történelmi fejlődés nem adott alája magyar parasztságot, munkásságot s dolgozó kispolgári elemeket. Ha ez sokhelyütt mégsem következik így be, akkor az kizárólag annak a különös magyar népmozgásnak tudható be, amelyre minket a bánási ujságíró figyelmeztet.

Az újfajta demográfiai jelenség lényegében az, hogy az elnyomorodó vidéki magyar lakosság a szálláshelyekről, ahol a rendiség felbomlása találta, vagy ahová — mint kivételes módon Krascszörényben — a magyar polgáriasodás letelepítette, előnyomulóban van a városok felé és olyan községeket s városokat is meglep munkakereső rajaival, ahol azelőtt a magyarságnak az egyszerű dolgozók társadalmi rétegeiben alig volt százaléka. Nagy szerepet játszik ebben a népmozgalmasságban az a körülmény, hogy a kivándorlás megszűnt: Északamerika és Délamerika gazdasági válsággal küzdő államai leeresztették a sorompókat a hagyományos keleteurópai bevándorlók előtt s Franciaország és Belgium sem fogad be többé külföldi munkást, ahol pedig a magyar az arabok és lengyelek után a legkelendőbb olcsó munkaerő volt a világháború befejeztétől egészen a legutolsó válságesztendőig. Az a falusi emberfőlöslég, mely az iparilag fejlettebb Romániából azelőtt az iparilag fejlettebb tengerentúlra s a nyugati országokba igyekezett, most az országhatárokon belül reked s így az

erdélyi magyar kivándorlási kvóta is idehaza szóródik szét, szerencsét próbálva a városokban.

Már a lugosi példán láttuk, hogy a magyar telepesföldek kisajátítása proletarizálódáshoz és földönfutó livadékok városbatódulásához vezetett. Hasonló kövekezményekkel jár s egy fokozott mértékű magyar urbanizálódást mozdít elő a székely közbirtokosságok kisajátítása is: a gazdasági és nemzeti megszorítás kettős nyomásából székely szórványok származnak szerte Erdély, a Hátrármenté, a Bánság s az Ókirályság majdnem minden városában. A múlt században eltűnt a magyarság mindazokból a falvakból, ahol a történelmi szerepét vesztő nemesség helyébe nem maradt magyar paraszt. Most a leváltódó magyar középosztály helyébe sokhelyütt új városi magyarság kerül a válságsújtotta vidékről. A kisebbségi sors különös dialektikája ez.

A belföldi magyar népvándorlás meglepő eredményekhez vezet. Brassó városa például általában százsz városként szerepel a magyar köztudatban a nemzeti múlt történelmi emlékeit zsúfoltan idéző Kolozsvárral, vagy a magyar polgáriasodás második Budapestjével, a szintén különlegesen magyarnak ismert Temesvárral szemben. Ami azonban igaz lehetett tegnap s részben áll még ma is, az a demográfiai mozgásjelenségek finom megfigyelői szempontjából a jövőben gyökeresen megváltozhatik. Kolozsvár is, Temesvár is távolabb esik a romániai magyarság törzstömbjétől, a székelységtől, mint Brassó. Kolozsvár a mócvidék hatása alatt románosodik s ezt a természetes folyamatot a gyöngébb tordai és kalotaszegi magyar hátvidék urbanizálódása csak részben ellensúlyozza. Temesvárot a zsidó eredetű polgári rétegek fokozatos nemzeti különválása s a magyar hátvidék hiányában ellensúlyozatlan román népi bevándorlás egyaránt odavezet, hogy az itteni magyarság a jövőben nemzetiségileg háttérbe szorul. A magyar köztudatban nemzetiségileg kevésbé értékelt Brassóról ugyanakkor egy bukaresti magyar könyvátos nemrégiben a következő feltűnő és komoly megfontolást igénylő demográfiai képet hozta nyilvánosságra: „Brassó egészséges fejlődése Erdély minden részéből nagymértékben e városba vonzott a mezőgazdasági krízis, különösen pedig a faipar válsága miatt kenyér nélkül maradt falusi munkáselemeket, kik egyrészt a szaporodó gyárüzemekben, másrészt a kisipar keretei közt kaptak munkát és elhelyezkedést. Közöttük nagyszámban magyarok, kiket legjobban sújtott a gazdasági válság. E tekintetben a hajdan virágzó faiparnak örvendő, ma a válság miatt teljesen tönkrement Csíkmegye vezet, de Háromszék- és Udvarhelymegyének is sok kereset nélkül maradt munkáseleme húzódott Brassóba, hol a terheesebb munkát és emellett igénytelenséget kívánó munka- és iparágaknál elhelyezkedve, szerény megélhetést is talál.”

E beszédes népmozgalmi adat teljes nemzeti horderejét csak akkor tudjuk valóban megmérni tudatunkban, ha számításba vesszük, hogy Brassó városában, amely kedvező földrajzi fekvésénél fogva Románia ipari szempontból első, kereskedelmi vonatkozásban pedig Bukarest után második városává fejlődött, százalékos

aránya szerint a magyar lakosság a legnagyobb.

Milyen osztályozódású ez a magyarság? A könyvatos közli: „Túlnyomórészt iparos- és munkáselem, így Brassó munkásságának is nagyobb része magyar. Ellenben a magyar tisztviselő, kereskedő és más intellektüel-elem a magyar iparos- és munkásosztályhoz képest nagyon kicsiny s a másik két nemzetiséggel, a románnal és a szászsal szemben elenyésző számú.“ A Székelyföld urbanizálódása folytán olyan nagyváros kerekedett tehát Románia kellős közepén, mely a magyarságnak kedvező nemzetközi összetételével az eddig hiányzó székely nagyvárost jelenti. Ez a nagyváros új székely proletárságot toborzó iparával máris túlszárnyalta a hagyományos székely iparos- és kereskedővárosok nemzeti jelentőségét. Csak meggyorsította ezt a folyamatot az a körülmény, hogy Marosvásárhely, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda a faipar válsága óta különösképpen hanyatlásnak indult.

Brassóban: egy nap bejárhatod az egész Székelyföldet. Nincs székely falu, ahonnan ne találkozhatnál hoszonnégy óra leforgása alatt valakivel. Az első bevándorló nemzedék még harisnyás szolga és napszámos. A második már iparos vagy szakmunkás, aki halatlan szorgalommal telket szerez s örökre megveti lábát a Cenk alatt. Heinrich Zillich, a neves szász író, tíz évvel ezelőtt Brassó művészi bemutatásában még néhány fitymáló mellékmondatral intézi el a város magyarságát, félre nem érthető célzásokot téve holmi székely kocsisok és cselédleányok sétatéri örömeire... Ezek a sértett és megünyolt székely kocsisok és cselédleányok azonban a brassói magyarság honfoglaló ősei: az ő ivadékaik törik meg a beözönlő román néppel együtt az ősi város hűvös szász kizárólagosságát.

A demográfiai tények olyan új magyar gócpont kialakulására hívják fel figyelmünket, ahol a székely tömegek beözönlése voltaképpen új nemzeti térhódítás, mert hiszen az eredetileg szász Brassó sem a magyar rendiség, sem a magyar polgárisodás szakaszában nem tett szert magyar jelentőségre. Vegyük csak észre: Brassó külvárosait és munkásnegyedeit olyan új magyar népi elemek duzzasztják, amelyek feltörekvésükben alig, vagy csak aránytalanul kis mértékben találják szembe magukat a volt magyar úriság s a szertebomlott középosztály hanyatló képleteivel. Nem is találunk példát négy ország területén ilyen magyar városiasodásra, ahol a magyar dolgozórétegek ennyire magukramaradtan, ennyire saját osztályerejükre utalva bontakozhatnának ki. A demográfiai megfigyelés Brassóban olyan új népi magyarságot jelez, mely saját úri osztályát alig ismerheti, ellenben munkáért, kenyérért és jogokért folyó mindennapi küzdelmében hasonló sorsú és érdekű román és szász dolgozókra talál. A Cenk alatti új metropolisz egyben szász és román metropolisz is.

Új fajtája ez a nagyvárosok kialakulásának Keleteurópa fontos geopolitikai metszőpontjain. Az ilyen nagyvárosok többszörös nemzeti jelentsége a különböző népiségű dolgozók nemzetközi szolidaritásában fog még kicsúcsosodni. (Ilyen geopolitikai met-

szőponton indult például Pozsony is rohamos fejlődésnek a Kárpátgyűrű ellenkező oldalán, ahol ma még egymást rontva, de a dolgozók mindennapi érdekeiben máris egybefonódva szláv, német és magyar kultúra találkozik. A demográfiai kutatás ott is új magyarság megtelepedésére vet világot: a régi magyar osztályok eltűnszedtek, de ugyanakkor a szláv sovíniszták minden kizárólagossági törekvését keresztezve, nagytömegű új proletár-magyarság özönlött be Szlovákia fővárosába a Kisalföld széles magyar táblájáról.)

A székelység kivándorlása régebben elsősorban a Regát városai felé irányult s a kenyérkereső fiatalság állandó kirajzása ma is Bukarestbe s a moldvai városokba veti a legszélesebb székely vándortömegeket. Tanulságos volna már egyszer elkészíteni a regáti székelység térképét: bizonyos foglalkozási ágak és idényszerű munkaalkalmak az idegenben is vonzzák, sűrítik, csoportokká alakítják a hazulról elsodort székelyeket s bizonyos városokban, negyedekben s uccákon pontosan kirajzolható a székely térfoglalás. Erdemes volna külön is megállapítani a regáti székelyek szinte szabályos elhelyeződését származási helyük szerint: mert egy-egy székely falu, vidék vagy szék kivándorlói egymást váltják fel a munkában s dehogy is engednék át megszokott munkaterepüket máshonnan jött székelyeknek . . . Minden román városnak más és más a székelye. Hasznos volna mindezt számbavenni, de a Regátban mégis csak jövevény ez a nép. Aligha illeszkedhetnék itt be véglegesen a városkultúrába, egy merőben idegen társadalomtörténeti fejlődés újból és újból kihányja magából. Bármily fontosság válhatnék is testvéribb viszonyok közt a magyar dolgozók bekapcsolódása a Kárpátokon túlfekvő országrészek népéletébe, nemzeti életünk szempontjából ma mégis csak az erdélyi városokba irányuló székely népvándorlásnak van komoly jelentősége.

Erdélyben a vándorló székelység nem kerül idegen városkultúrába, hanem hagyományos magyar urbánus életet frissít fel népi erejével. Már megjelenésekor sem ismeretlen jövevény. Egy pillanatra sem elszigetelt, hanem százféleképp kapcsolódik a megakadt és leromló magyar polgári társadalomhoz: egyház, munkahely, lakás, uccai érintkezés, társasszükségletek révén. Még Erdély szász vagy román többségű városaiban is módja van a faluról jött székely elemnek egy magyar jellegű és értelmű városiasodásra. Régi keretek töltődnek itt meg új tartalommal, a magyar polgári hullást feltörekvő társadalmi rétegek emelkedése cseréli fel. S ebben a cserében, az ellentett mozgások közt, olyan mértékben székelyesedik el, lesz népivé városi magyarságunk, amely mértékben az egyszerű székelyből is végre magyar lesz: nyelvben, szokásban, általános körütekintésben, öntudatban egy nagyobb közösség, a nemzet tagja. (Bizony, a székely a városban addig mondja csak magát székelynek, amíg le nem foszlik róla a harisnya. Ha már munkás, iparos, polgár: akkor már magyar a neve. A köznyelvben székely annyi, mint falusi, még a városba be nem olvadt, szolga, cseléd, napszámos.) De az új városi ma-

gyarság kialakulása Erdélyben visszahat a falura is. A Regátból többnyire hazaköltözött a székely, amint kersett s félretett arnyat, ami a családalapításhoz szükséges, aki pedig távoli országokba, tengerentúlra szakadt, sokkal messzebb került, semhogy új városi voltával éleszthette-fejleszthette volna szülőfaluját. Csakis az erdélyi városok székelysége segítheti elő ténylegesen és közvetlenül a Székelyföld korszerű átalakulását a gazdasági, társadalmi s néplélektani szükség szerint.

A brassói székelytelepülésnek korántsem az ottani magyar társadalom további alakulása szempontjából van csupán nemzeti jelentősége, hanem fontos e térfoglalás az egész Székelyföld számára is. Ez a feltáratlan, már a régi magyar rendszerben is háttérbeszorult terület itt kap közvetlen érintkezést az ország gazdasági, ipari, kereskedelmi és társaséletével (itt, ahol a Székely Körvasút a fővonalba fut be), s hogy ezen a ponton a magyar városiasság, még hozzá székelyföldi származék, vállalhat összekötő szerepet, az a Székelyföld nemzeti fejlődésének legkomolyabb biztosítója. Mert nemzetiségünk halála lenne, ha kisebbségi hovatovább csak — vidékit jelentene . . . A vidék népi erőiből éledhet csak fel városkultúránk, de a magyar urbanizmus nélkül aligha maradhatna magyar s egyáltalában nem indulhatna korszerű és régóta kellő fellendülésnek a magyar vidék. És ez a törvény áll Kalotaszegre, vagy akár a krassószerényi magyar telepesfalvakra is.

Új városi magyarságról beszélünk s az erdélyi városok magyar társadalmának népi utánpótlásáról, de jól tudjuk, hogy mindez sohasem jelenti a városok elmagyarosodását. Abból az egyszerű néprajzi tényből, hogy Erdély lakosságának többsége román, elemi erővel következik a még csak alakulófélben levő román városkultúra nagyarányú fellendülése a jövőben. Már most is: a hatalomváltozásból eredő s felülről lefelé végbemenő románosodási folyamattal egyidőben lépten-nyomon szembeötlik a falusi néptömegek betódulásából előállott, tehát alulról felfelé irányuló, természetes románosodás. A Székelyföld belső városait kivéve a román népi áradat kétségtelenül bőségesebb is, mint a magyar. Ehhez hozzá kell még tennünk, hogy a román népelem egy céltudatos román szociálpolitika támogatását élvezzi s új városi lakhelyén sokkal gyorsabb ütemben és jóval szervezettebben illeszkedhetik be a polgáriasodásba. Szemünk láttára új román munkásosztály, iparosság és középosztály kerekedik Erdély gócpontjain s ha megvizsgáljuk e jelenséget, hamar felfedezzük, mi ben üt el ez a városiasodás a magyar nép mai urbanizálódásától. A román népelemet nem annyira a falu taszítja, löki, menesztzi a városok felé, mint inkább a város, az új érvényesülés lehetősége — vonzza. A városba telepedő románság így mindig a legigyekvőbb, tényleges városi életformákra berendezkedő, szakmai kiképzést, emelkedő pályafutást igénylő, eleve jól kiválasztódott elemekből kerül ki. A magyart, főleg a székelyt, ezzel szemben inkább a falu nyomora, az otthoni megélhetés hiánya űzi-hajtja a városokba, ahol nem az emelkedés fokozatai, hanem a bizonyta-

lanság megpróbáltatásai várnak rá. A székely tömegek jórésze megreked a városi társadalom legalsóbb szintjén: a napszámosok, boltiszolgák, kocsisok, cselédek, favágók képesítetlen kategóriájában. S a legkisebb gazdasági megrendülésre — sodródnak tovább.

Zárt nemzetiségi területeken kialakulhattak Erdélyben s a Bánságban tiszta szász-sváb, magyar vagy román kisvárosok, de a nyelvszigetek változatossága s a vegyeslakosságú területek bősége következtében kisvárosaink többsége háromnemzetiségű. (A nemzetiségi kép tarkaságához az északi részekben a zsidóság is hozzájárul.) S ahol egész Erdély vagy az egész Bánság erőinek központosulásából egy-egy nagyváros van felemelkedőben, ott a német, román vagy magyar kizárólagosság már el sem képzelhető. Minden mesterkelt kísérletet maga a természet keresztel, a vegyes hátvidék népességtani törvénye . . . Fecseleges aggályoskodás tehát, ha egyes román lapok a városok elszékelyesedésével vagy elmagyarosodásával riogatják időnként az ország közvéleményét s román népérdekeket féltenek egy vidékről felkerekedő magyar népzöntől. Legutóbb is: cikkek, tanulmányok, röpiratok foglalkoztak a Temesváron is feltűnt s ott megtelepedő székelyekkel, mintha ez a néhány száz vagy ezer új bánsági magyar család a románosság néprajzi helyzetét rendítette volna meg a nyugati határvidéken. Ennek a székely bevándorlásnak a szerepe mindössze annyi, hogy megóvja az eredeti magyar népállományt egy természetes úton is románosodó nagyvárosban.

Egy kisebbségi népből nem telik ki egységes nemzeti jellegű nagyváros. A kisebbségi magyar városiasodás nem szorít el másokat és nem is hátráltatja a román városkultúra kibontakozását, legfeljebb kiegészíti Erdély s a Bánság néprajzi térképe szerint. A fehérharisnyás és rakottszoknyás új magyar elemmel együtt lesz nagyvárosainkból Erdély s a Bánság egy-egy igazi, őszinte, teljes mása.

Ha a nemzetiségi különbség nem tokozódik kasztkülönbségekbe s nem takar osztályellentéteket is (magyar úri réteg—román dolgozók, vagy fordítva: román, szász, zsidó polgári elemek—magyar köznép), akkor éppen a többnyelvű és többnemzetiségű városokban kovácsolódhatik ki legtisztábban a népek testvérisége. Itt, a mindennapi közös szükségben s a kölcsönös ismerkedés tágabb lehetőségei közt, szolgálhatják legbensőségesebben s a leggyakorlatibb formák közt nemzeteik megértését a népérdekek öntudatos harcossai. A más nemzetiségű dolgozókkal való egyenrangú szövetkezésben városi magyar tömegeinkre vár a legfelelősebb nemzeti szerep: egész közéletünk demokratikussá tétele a sikeres kisebbségi önvédelemért s a dunai népek összefogásáért egy Nyugatról ereszkedő veszedelemmel szemben.

Nagy kár és komoly mulasztás, hogy a kisebbségi magyarság népmozgásairól s átrétegződéséről elvélve és véletlenszerűen — a napisajtó esetlegességei révén — jut csak el egy-egy foszlányszerű részlet a nyilvánossághoz. A demográfia, a népmozgalmak rajza, nálunk még szinte teljesen ismeretlen tudomány, holott nélküle aligha alakítható ki reális nemzetkép. A magyar jövő a ma-

gyar dolgozó osztályok jövője. Új nemzeti jelentőségre az erdélyi magyar tudományos élet csak a magyar néptömegek feltörekvését vizsgáló realista kutatók révén fog emelkedni. Fejlődéstörténeti szükségességek nem váratnak örökké magukra: a fellendülő demokratikus tudományágak egyike kétségkívül a kisebbségi magyarság demográfiája lesz.

Balogh Edgár

.....

Vidám ének az aratásról

*Öt gyereke van és mind az öt folyton éhes
a felesége kimarjult, csunya és sovány,
talán a sok gyerek viselte el,
azért hervadt el ennyire korán.*

*Öt gyerek él s az öt gyerek éhes,
a többire még jókor jött tanács . . .
Ami maradt az élő öt gyerekre,
úgyis kenyér csak, nem boldog kalács.*

*Szemében mélyen ül a távol értelem,
ahogy suhog kezében a kasza,
s ahogy a rendek holt sorra ledőlnek:
gőgös hadvezérként áll meg egymaga.*

*Azt hiszi ölt, s azt hiszi az övé
a búza és a föld, s a levegő az égig;
pedig az egészből semmi sem marad,
amíg eljut a téli jaj feléig.*

*Csak az egyszer szomorú étel, hideg szoba,
a fáradt asszony, az öt éhes gyerek,
a sötét este, a pálinkagőz,
a bot és a görcsösen üres tenyerék.*

GÁL LÁSZLÓ